

SMÅSKÄREN LULEÅ

KULTURMILJÖANALYS KYRKVIKEN

2023 06 12

LULEÅ KOMMUN
Stadsbyggnadsförvaltningen

UPPDRAG

Uppdragsnamn: 327043/334017
Titel på rapport: Småskär Luleå kulturmiljöanalys Kyrkviken
Version: Rapport
Datum: 2023 06 12

MEDVERKANDE

Beställare: Luleå kommun
Kontaktperson: Frida Lindberg

Konsult: Tyréns AB
Uppdragsansvarig: Inger Olsson
Handläggare: Matilda Eriksson och Inger Olsson
Kvalitetsgranskning: Inger Olsson och Matilda Eriksson

Tyréns AB
Tel: 010 452 20 00
www.tyrens.se
Säte Stockholm
Org.Nr: 553194-7986

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	INLEDNING.....	4	5	BYGGNADERNA	16
1.1	bakgrund	4	5.1	beskrivning	16
1.2	uppdraget.....	4	5.2	värde	17
2	KULTURMILJÖ I LAGSTIFTNINGEN.....	7	5.3	tålighet	18
2.1	riksintresse	7	5.4	utlåtande	18
2.2	Skydd enligt kulturminneslagen	7	6	SAMMANFATTNING	27
2.3	FÖRVANSKNING OCH VARSAMHET I PBL	7	7	SLUTSATS.....	27
2.4	byggnadsminne	7			
2.5	Detaljplan	7			
2.6	kulturmiljöprogram.....	7			
2.7	DEFINITIONER	7			
3	SMÅSKÄR.....	8			
3.1	allmänt	8			
3.2	historik	9			
3.3	riksintresset.....	9			
3.4	Kulturmiljölagen	10			
3.5	kulturmiljöprogram.....	10			
3.6	Arrendeavtal	10			
3.7	detaljplan	10			
3.8	översiktsplan 2021	11			
4	OMRÅDET KRING KYRKVIKEN.....	14			
4.1	beskrivning.....	14			
4.2	värde	14			
4.3	tålighet	15			
4.4	utlåtande	15			

1 INLEDNING

1.1 BAKGRUND

En begäran om planändring har inkommit till Luleå kommun. Sökande uttrycker en önskan om att ta hand om befintliga kulturmiljövärden samt om möjligt komplettera bebyggelsen med utökad byggrätt då de nuvarande uppfattas som små.

Eftersom området kring Kyrkviken utgör Riksintresse för kulturmiljö så har frågan beaktats att upprätta ny plan med både bestämmelser för underhåll och nybyggnad anpassad till området.

1.2 UPPDRAGET

1.2.1 SYFTE

Syftet med uppdraget är att ta fram ett underlag inför beslut om planuppdrag som redogör för de kulturvärden som finns i området samt utreda om det är möjligt att ta hand om dessa värden enligt gällande detaljplan.

Utredningen syftar även till att fastställa om ev. komplettering av bebyggelsen genom utökad byggrätt eller tillkommande bebyggelse är lämpligt.

1.2.2 OMFATTNING

Analysen belyser miljön i stort inom avgränsat område samt byggnaderna kring Kyrkviken och byggnaderna på östra sidan udden öster om Kyrkviken.

1.2.3 AVGRÄNSNING

Analysen omfattar området kring Kyrkviken på Småskär ungefär i enlighet med Riksintresseområde.

Besök har skett 2022 08 25.

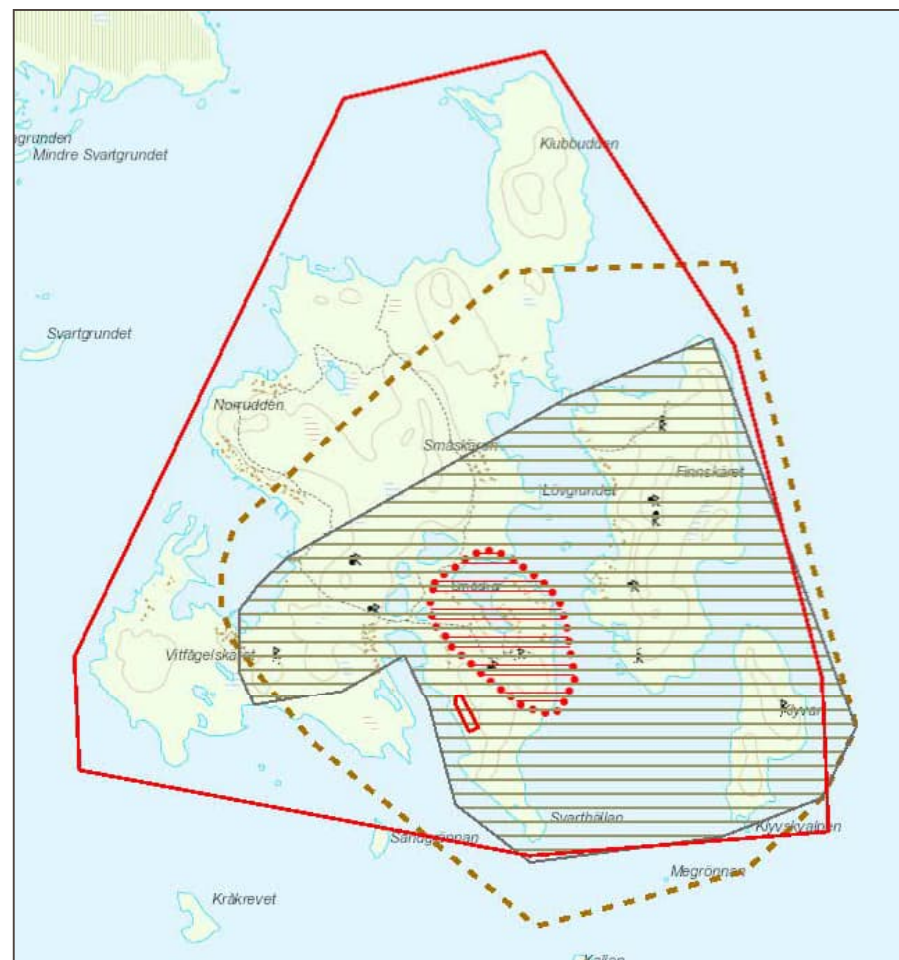

Bild 1. Småskären. Rött heldraget streck markerar utbredning för gällande detaljplan. Brun streckad linje markerar området som är utpekat i Norrbottens kulturmiljöprogram 2010-2020. Brunrandig yta markerar område som är utpekat i Luleå kommuns översiktsplan från 2013. Rödrandig yta avgränsad av röda prickar är riksintresseområde.

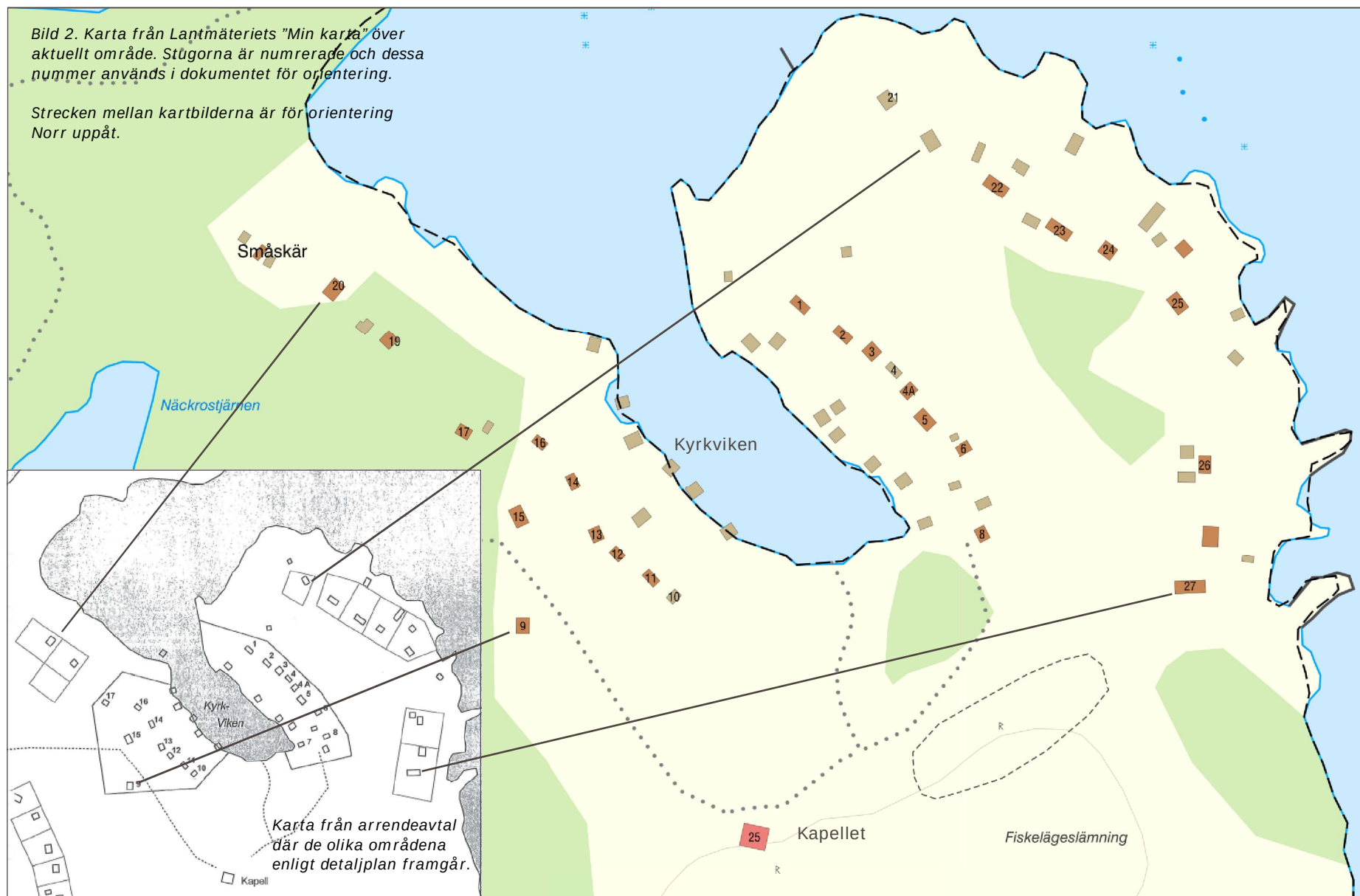
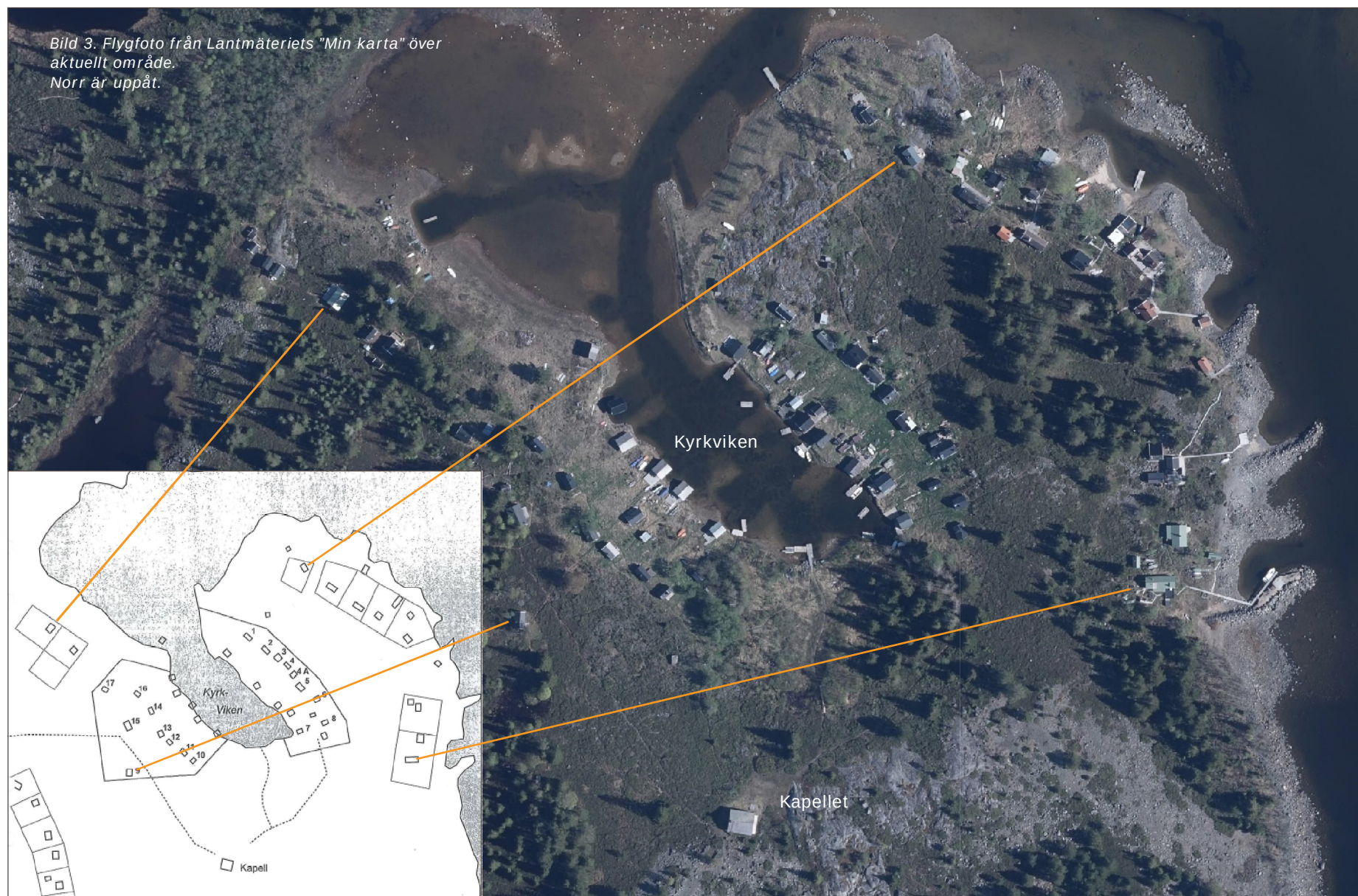

Bild 3. Flygfoto från Lantmäteriets "Min karta" över aktuellt område.
Norr är uppåt.

2 KULTURMILJÖ I LAGSTIFTNINGEN

2.1 RIKSINTRESSE

Vad som ska utgöra Riksintresseområden för kulturmiljövården regleras i Miljöbalken 3 kap 6§. Områdena utses av Riksantikvarieämbetet.

2.2 SKYDD ENLIGT KULTURMINNESLAGEN

I Kulturminneslagen anges skydd för kyrkor och kapell samt fornlämningar.

2.3 FÖRVANSKNING OCH VARSAMHET I PBL

Plan- och bygglagen (PBL 2010:900) 8 kap 13§ förbjuder förvanskning av bebyggelse som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. Förvanskningsförbudet gäller även bygglovspliktiga anläggningar, vissa tomter som omfattas av skyddsbestämmelser i en detaljplan eller i områdesbestämmelser, allmänna platser och bebyggelseområden.

En byggnad betraktas som särskilt värdefull om den tydliggör tidigare samhällsförhållanden genom t ex byggnadsteknik, visar på olika grupper villkor av t.ex. social och ekonomisk art, visar på stadsbyggnads och arkitektoniska ideal och tankemönster eller representerar viktiga funktioner i lokalsamhället.

Förvanskning kan t.ex. vara att byta till fönster som i utformning avviker från byggnadens karaktär och stil då den byggdes, förse byggnaden med annan typ av panel eller annat material än det som var vanliga vid tillkomsttiden eller att förse byggnaden med stilelement eller kulör som avviker från byggnadens ursprungliga karaktär.

PBL 8 kap 14-18§ belyser kraven på underhåll och varsamhet ur olika aspekter.

I 14§ står att ett byggnadsverk ska hållas i vårdat skick så att dess utformning och tekniska egenskaper i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningen och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt.

15 och 16§ nämner tomter och allmänna platser samt anläggningar.

17§ säger att ändringar och flytt av byggnader ska utföras varsamt med hänsyn till dess karaktär och värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt. Enligt 18§ ska detta tillämpas också för anläggningar.

Dessa paragrafer innebär att man vid underhåll av byggnader ska ta hänsyn till både byggnadens som områdets kulturvärden.

Vad som är underhåll definieras i PBL som en åtgärd som vidtas för att bibehålla eller återställa en byggnads konstruktion, funktion, användning, utseende eller kulturhistoriska värde.

2.4 BYGGNADSMINNE

Byggnadsminnen regleras i Kulturmiljölagens (1988:950) 3§. Det är Länsstyrelsen, i samråd med fastighetsägaren, som beslutar att en byggnad eller annan miljö ska skyddas som byggnadsminne. I beslutet anges vilka delar som är skyddade och som behöver tillstånd för att ändras.

I samband med byggnadsminnesförklaringen upprättas en beskrivning och värdering av byggnaden och ibland även av miljön runt byggnaden.

Byggnadsminne är det starkaste lagskydd en byggnad kan ha.

2.5 DETALJPLAN

Områden, delar av områden, enskilda tomter eller byggnader kan skyddas i detaljplan genom olika skyddsbestämmelser.

2.6 KULTURMILJÖPROGRAM

Länsstyrelsen har upprättat kulturmiljöprogram för länet där olika miljöer ingår och beskrivs. Småskären ingår i Norrbottens Kulturmiljöprogram.

2.7 DEFINITIONER

Begreppen kultur, kulturarv och kulturmiljö är begrepp som definierar kulturvärden övergripande och beskrivs enligt nedan i olika sammanhang.

Begreppet kulturarv används på olika sätt. Oftast avses materiella (t.ex. en byggnad) och immateriella (t.ex. en företeelse) uttryck som omfattas av

traditioner, idéer och värden som vi övertar från tidigare generationer. Vad som betraktas som kulturarv kan förändras över tiden och kan variera mellan betraktare.

Med kulturmiljö menas den av människan påverkade miljön. Kulturmiljön är en viktig del av kulturarvet då den synliggör historien. Spåren kan vara alltifrån bebyggelse till städer till landskap.

Kulturmiljövärden beskrivs mer specifikt med olika värderingsbegrepp. Begreppen delas in i tre grupper som i sin tur innehåller mer detaljerade värdebegrepp.

KUNSKAPSVÄRDEN

Är de värden som berättar om historisk utveckling och livsvillkor under olika epoker, funktionella och sociala samband och människans förhållande till miljö och t.ex. tro.

Arkitekturhistoriskt värde betyder att byggnaden eller miljön har genom sin gestaltning blivit mönsterbildande eller utgör ett väldigt bra exempel på en stilepok.

Byggnadshistoriskt/byggnadstekniskt värde visar på äldre byggnadsskick och byggnadstekniska lösningar, -material och -metoder. T.ex. bärande system och uppbyggnader av väggar och bjälklag, rumsindelningar/-användningar och materialtyper och behandlingar.

Samhällshistoriskt/Socialhistoriskt/Personhistoriskt värde berättar om byggnader och miljöer som uppstått för olika tidstypiska samhällsfunktionella ändamål t.ex. Folkets Hus och utvecklingen av boendet. Samt om berömda personers livsmiljö.

Patina är både upplevelse och kunskapsvärde. Det visar på spår av användningen och ger upplevelsen av gångna tider.

UPPLEVELSEVÄRDEN

Består av visuella, symboliska och identitetsskapande värden. De kan utgöras av känslor av igenkännande, tillhörighet, skönhet, motvilja eller avståndstagande.

Arkitektoniskt/Konstnärligt värde ligger i estetiken, volymer och detaljer.

Kontinuitetsvärde visar på utvecklingen av miljön. Det utgörs av både förändring och kvarvarande byggnader och miljöer i ett sammanhang med varandra.

Miljöskapande värden är värden som ger kvaliteter i miljön som helhet. Kan

t.ex. utgöras av en gatuvy eller gårdsmiljö.

Symbolvärde kan utgöras av en byggnad eller miljö som utgör en symbol för något i samhället eller har en utformning som förmedlar ett budskap om sin funktion. T.ex. ett stadshus eller en skola.

Traditionsvärde är det värde som en byggnad eller miljö tillskrivs för att de förknippas med en speciell händelse eller företeelse.

BRUKSVÄRDEN

Anger hur platser används idag och hur de kan utvecklas. Det är ett materiellt värde men kan också utgöra värde som besöksmål.

FÖRSTÄRKNING AV VÄRDET

De olika värdena kan också kompletteras med värden som förstärker ursprungsvärdet. Det kan vara:

Autenticitet kan vara att byggnaden eller något i miljön är i ursprungligt skick, alltså äkta.

Kvalitet kan vara omsorg om detaljer, bra material eller bra hantverk.

Ett grundvärde som är tydligt och avläsbart kan också bidra till ett pedagogiskt värde.

3 SMÅSKÄR

3.1 ALLMÄNT

Småskären är en liten ögrupp längst ut i Luleå skärgård. Småskär utgör huvudön och gruppen består också av Finnskäret samt några mindre obebbyggda öar.

Stora delar av ön är skogsbeklädd med orörd naturskog bestående både av löv- och granskog, bl.a. altajgran. Det finns också våtmarker, klapperstensfält och strandängar.

Det finns även lämningar i form av labyrinter och äldre fiskelägen. Kapellet är skärgårdens äldsta. Bebyggelsen kring Kyrkviken är bebyggelseplats för Småskärs ursprungliga fiskelage.

Idag har ön cirka 120 stugor för fritidsboende. Turbåtstrafiken angör Bullerhamnsviken på öns västra sida. Där finns även gästhamn med

uthyrningsstugor, grillplatser, torrtoaletter, och bastu.

3.2 HISTORIK

3.2.1 ÖVERGRIPANDE:

Det första fiskeläget anlades under 1500-talet då det fanns både skyddade hamnplatser och goda fiskevatten.

Rammelholmen som ön ursprungligen hette skänktes av drottning Kristina till Luleås borgare 1652. Namnet Småskär kommer av att ön ursprungligen bestod av flera små skär, som med landhöjningen bundits samman.

Småskären har nyttjats för fiske och säljakt alltsedan medeltiden. Ön hade även under en kort tid ett badhotell, Rammelholmsbadet, som uppfördes 1869 och flyttades från ön in till Luleå redan 1887. Det låg på öns västra sida, i Bullerhamnsviken, då kallad Badhusviken, en vida känd havskurort på den tiden.

Småskär har dock nyttjats av bönderna innan 1652. 1654 framkom klagomål på bönderna från borgerskapet som ville driva bort dem om de inte kom att dela med sig av sin fiskfångst.

Även på 1770-talet gjordes anspråk på ön av personer som arrenderat den för fårbeta. Denna begäran avlogs dock av kunglig majestät 1772.

På östra sidan av ön, i Kyrkviken, finns ett kapell, ett gammalt fiskeläge med fiskestugor, fiskebodas, uthus och båthus. Där finns även labyrinter och lämningar efter äldre fiskelägen i form av tomtningar, gistgårdar och båtlänning.

3.2.2 KYRKVIKEN:

Kyrkviken är ett välbevarat fiskeläge beläget på öns östra sida med inlopp från det skyddade sund som ligger mellan Småskär och Finnskär. Fiskestugorna har troligtvis funnits sedan 1500-talet. På några av de gamla sjöbodarna som står kvar finns inristningar från 1700-talet. Viken har fått sitt namn av det kapell som uppfördes på 1720-talet. Det är det äldsta kapellet i Luleå skärgård.

Fiskeläget består idag av rödmålade fiskestugor klädda med lockläktpanel, timrade grå eller rödfärgade fiskebodas, båthus och mindre uthus. Till varje stuga hör en plats för sjöbod som traditionellt stod delvis på land och delvis sköt ut över vattnet. Några bodas finns kvar. I bodarna förvaras fiskeutrust-

ning och vid dess utskjutande del förtöjs båtarna.

Landhöjningen har gjort att viken växt igen. Vintern 1982 muddrades viken vilket gör att det fortfarande går att ta sig in i den med båt. Viken muddrades även 2019-2020

Fiskestugorna har använts av stadsbor som vistats i skärgården sommartid för att bland annat fiska strömming för vinterns behov. Kring fiskeläget finns gott om gistgårdsrösen, där det förr stod träställningar som man hängde upp näten på för att de skulle torka.

Kapellet byggdes för att slippa ro till fastlandet då man var tvungen att uppfylla kyrkogångsplikten. Det är byggt av grovt timmer, dimensionen antyder att de frivilliga byggarna tvingats hämta timret långt inifrån land. Inredningen är enkel men ändå en av skärgårdens mest utsmyckade. Träbänkarna saknar ryggstöd vilket gjorde att öns äldre ofta tog plats mot bakväggen. Altarringen är enkel medan predikstolen utsmyckats. De blyinfattade fönstren var under en tid utbytta men har nu satts tillbaka. Altartavlan är målad 1926 på impregnerat indiskt råsidan. Konstnären är kyrkokonservatorn Fritiof Erichsson från Luleå. Dopfunten, en utskuren träkåsa med inskriptionen "Havet förde denna kosa hit" gjordes av småskärsbon Mauritz "Malle" Westberg 1962. Glädjande nog har kapellet genom åren vårdats på ett sådant sätt att det i stort sett har bibehållit sin ursprungliga prägel.

Den stenring som finns i sydväst om kapellet är rester av en domarring. Där höll hamnrätten råd och fällde sina domar över förseelser mot hamnordningen.

Idag nyttjas inte ön av yrkesfiskare eftersom behovet av övernattnings ute i skärgården minskade när motorbåtarna slog igenom. Istället används de gamla fiskestugorna som fritidshus.

3.3 RIKSINTRESSET

Småskär utgör Riksintresse för Kulturmiljövården [BD 49] (Nederluleå socken)

"Motivering:

Fiskeläge med medeltida ursprung i Luleås yttre skärgård. Lämnades som gåva från drottning Kristina till Luleå stad 1652. Representerar fiskets betydelse för stadernas borgerskap och visar hur kustbefolkningen nyttjat havets resurser från medeltid till modern tid (Fiskeläge, kyrkomiljö).

Uttryck för riksintresset:

Husgrunder och gistgårdsfundament efter 1700-talets fiskeläge strax nord-

ost om nuvarande bebyggelse i Kyrkviken. De rödfärgade stugorna har ett ålderdomligt uttryck med skala, proportioner och skorstensläge som pekar på rötter i tidigt 1800-tal eller tidigare. Sjöbodanas tydliga koppling till respektive stuga, det öppna utrymmet mellan stugorna och raden av bodar som bildar ett gemensamt rum. Sjöbodarna som ofta är större än stugorna och har en ålderdomlig konstruktion med utkragad överdel som tidigare var vanlig längs Bottenviken. Det rödfärgade enkla kapellet från 1720 som är det äldsta i Norrbottens skärgård. Det öppna landskapsrummet mellan fiskeläget och kapellet som ligger högre och på avstånd från fiskeläget. Den skyddade naturhamnen som står i skarp kontrast till insegslingsledens öppna vatten.”

3.4 KULTURMILJÖLAGEN

Kapellet och fornlämningar på ön skyddas enligt Kulturmiljölagen.

3.5 KULTURMILJÖPROGRAM

Småskären ingår i Norrbottens kulturmiljöprogram framtaget av Länsstyrelsen i Norrbottens län med motivet att det har ett välbevarat fiskeläge med skärgårdens äldsta kapell, lämningar efter äldre fiskelägen och spår efter en tidig turistsatsning.

3.6 ARRENDEAVTAL

Stugplatserna på Småskär arrenderas ut för fritidsboende. Av arrendeaftalen framgår vad stugorna får nyttjas till och vilka ytterligare byggnader och anläggningar som tillåts uppföras i anslutning till stugorna samt hur.

3.7 DETALJPLAN

Bebyggelsen på Småskär är i gällande detaljplaner reglerad till storlek och läge men det finns inga skyddsbestämmelser och inga bestämmelser för utformning.

Riktlinjer för utformning finns i en av Luleå kommun framtagna skrift ”Bygga på Småskär” men den har inte någon juridisk status på samma sätt som en detaljplan.

Skriften ger råd och anvisningar hur planbestämmelserna kan tolkas vid nybyggnad. Den innehåller också ritningar med förslag på utformning som rymmer inom detaljplanens bestämmelser.

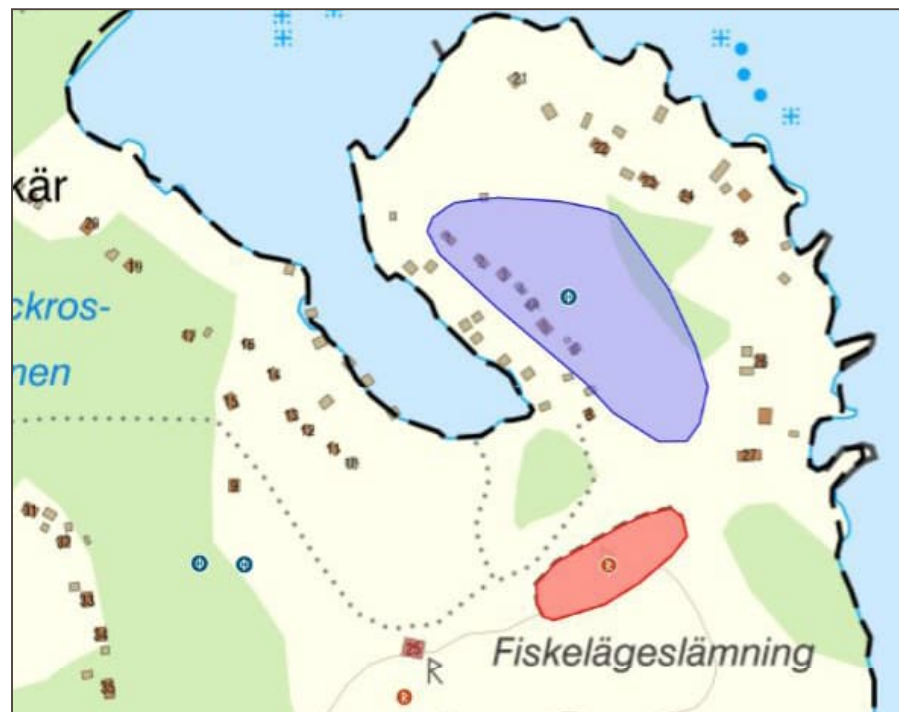

Bild 4. Utsnitt av karta från Fornsök. Det lila området betecknar "Övrig kulturhistorisk lämning & möjlig fornnämning. Anges som Fiskeläge. Det röda området omfattar labyrint, sjömarke och historisk husgrund. R:et vid kapellet är samlingsplats och de två markörerna väster om kapellet är fornlämningsliknande lämning. Troligen inte undersökta men beaktas vid eventuell exploatering och i detaljplan.

Det finns två olika områdestyper för fritidshus. Bf och BF i området kring Kyrkviken.

Bf In anger: Område för fritidsboende med karaktär av fiskeläge. Byggnaderna får byggas i 1 våning med en lägenhet per hus och vind får inte inredas. De får vara maximalt 25m² och ha en byggnadshöjd på 2,5 meter. Vidare anges att det ska vara 9 meters avstånd mellan huvudbyggnader eller ett avstånd som byggnadsnämnden vid prövning finner lämpligt.

BF In anger: Område för fritidsbostadsändamål med fristående hus. Byggnaderna får byggas i 1 våning med en lägenhet per huvudbyggnad och vind får inte inredas. Huvudbyggnaden får vara maximalt 30m² och ha en byggnads-

höjd på 2,5 meter. Inom BF område får även uthus uppföras till maximalt 15m². Vidare anges att det ska vara 12 meters avstånd mellan huvudbyggnader eller ett avstånd som byggnadsnämnden vid prövning finner lämpligt.

I Bf-områdena finns inga bestämmelser i plan avseende sjöbodar och andra komplementbyggnader och inom BF-områdena begränsas komplementbyggnader till 15 m².

Äldre uthus uppförda före detaljplanen upprättades kan ha blivit planstridiga men betraktas inte som olovliga förrän de rivs eller försvinner på annat sätt. Då får de inte ersättas.

Gällande plan betonar vikten av att restaurera med hänsyn till miljön och lokala byggnadstraditioner men anger inga bestämmelser för hur det ska ske.

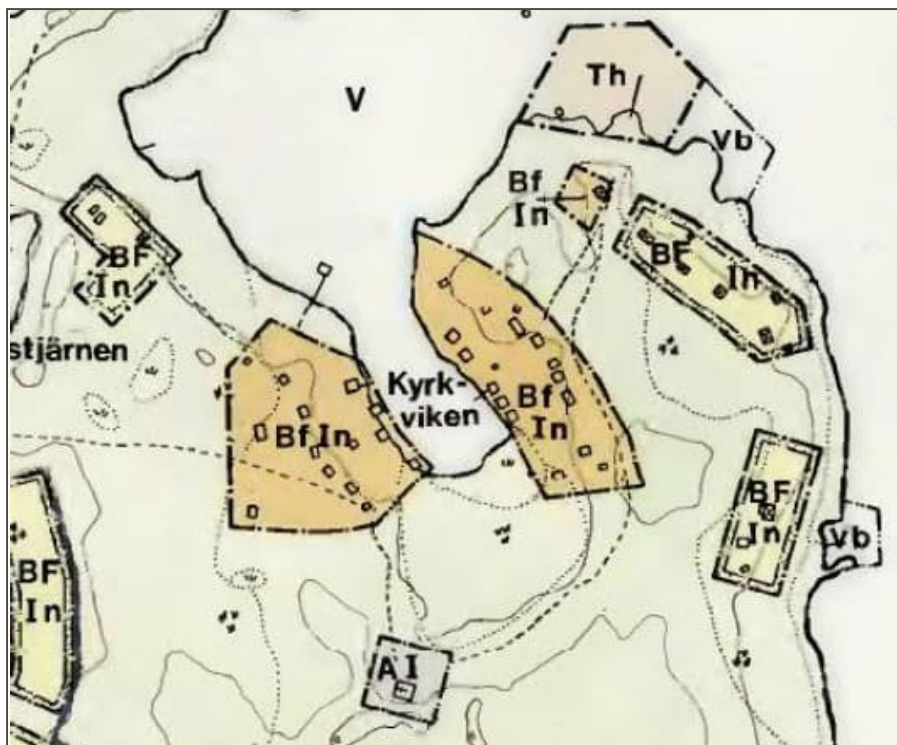

Bild 5. Utsnitt ur gällande detaljplan.

3.8 ÖVERSIKTSPLAN 2021

Se kartbild Bild 6.

Användningen för Småskär är given som Naturområde med oförändrad användning: *"Område med formellt skyddad natur, planerade statliga och kommunala naturreservat samt andra områden som bedöms hålla mycket höga naturvärden."*

Nuläge: Småskär med angränsande öar och sund utgör en helhetsmiljö i skärgården med flertalet av dess naturtyper; Naturskog, vikar, klapperstränder, strandängar, hållmarker, småtjärnar och skär. På ön finns också ett gammalt fiskeläge med kapell och ett antal fritidshus.

Det streckade gröna området har riktlinjerna för Hänsyn:

"Natur- och kulturmiljövården"

Hänsynstyp: Kulturmiljövård

Vägledning: Mycket högt kulturhistoriskt värde

Byggnader och områden med mycket höga kulturmiljövärden ska bevaras. Vid detaljplanläggning ska kulturhistoriska byggnader och områden med mycket höga värden skyddas. Planering och byggnation i områden med mycket höga kulturmiljövärden ska utföras så att det som tillkommer eller förändras samspelar med värdet.

Underlag: Norrbottens kulturmiljöprogram 2010-2020, Länsstyrelsen Norrbotten "

I textdelen anges för Natur- och rekreationsområden angående Småskär bl.a.:

"...Skärgården ska ge förutsättningar för både kommuninvånarnas och besökarens friluftsliv och rekreation. Skärgården är tillgänglig både sommar och vinter, vilket ger en viktig grund för turismnäringen. Viktiga platser i skärgården ska vara Hindersön, Brändöskär, Småskär, Kluntarna och Rödkallen.

För den gröna strukturen ska landskapen vid Persöfjärden, södra sidan om Luleå älv, Alvik och längs Råneå älvdal vara prioriterade områden tillsammans med skärgårdens öar. ...

...Viktiga platser finns i Gammelstadsviken, Hertsölandet, Sandön, Sandgrönorna och vid Småskär, de är viktiga för den gröna strukturen i ett större sammanhang."

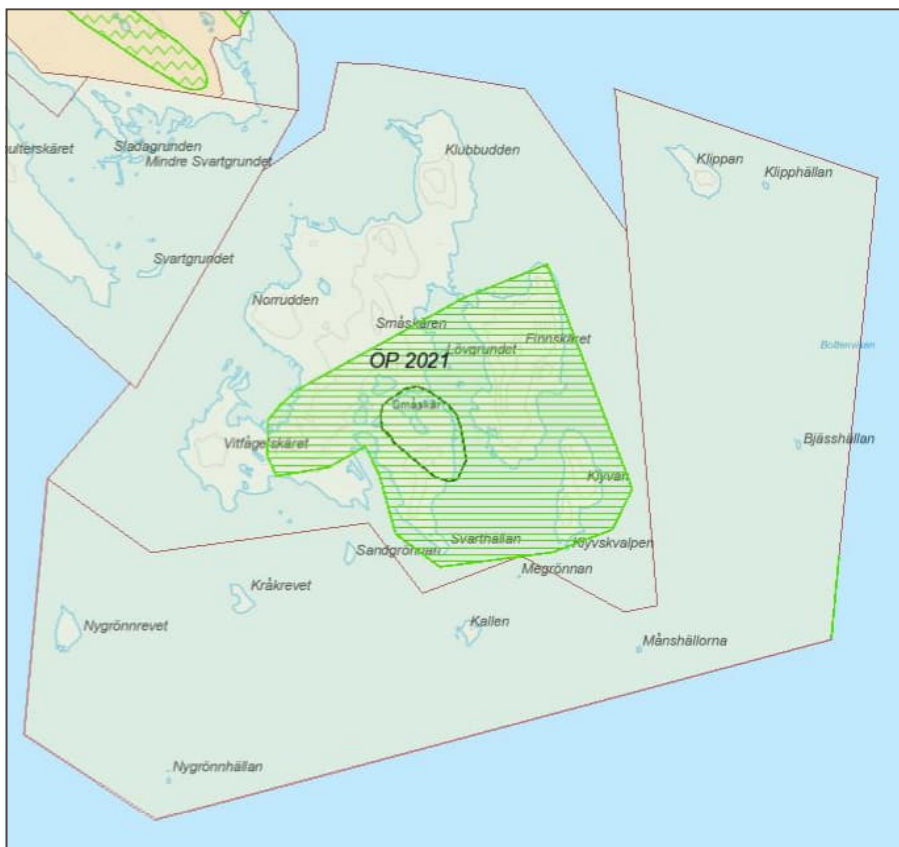

Bild 6. Utsnitt från kartbild Luleå Översiktplan 2021. Det ljusgröna heltäckande området markerar användning som är naturområde. Det steckade området anger att hänsyn ska tas till natur- och kulturvärden. Det lilla området i mitten anger Riksintrasseområdet.

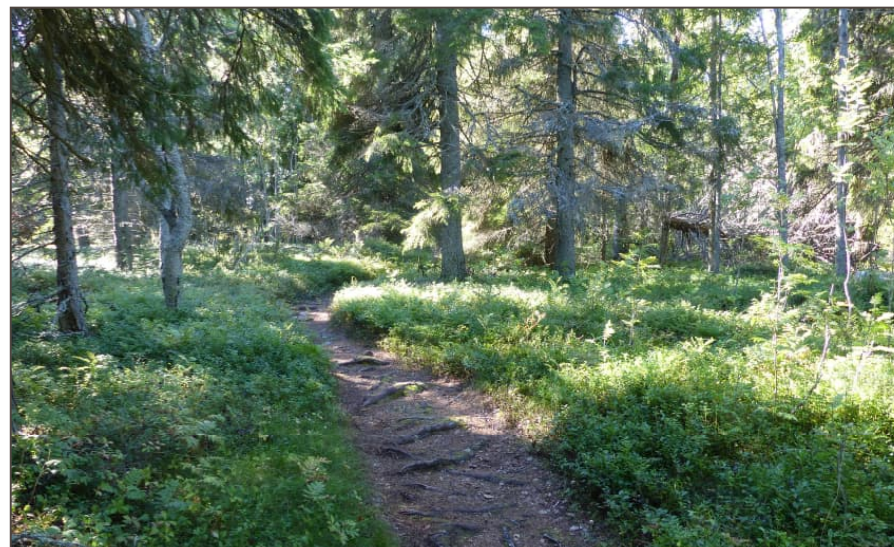

Bild 7. Stigen mellan Bullerhamnsviken och Kyrkviken går genom Småskärs gamla skog.

Bild 8. Från kapellet's östra gavel mot norr.

Bild 9. Domarringen bakom kapellet.

Bild 11. Från kapellet mot norr med östra sidan av viken

Bild 10. I området mellan kyrkan och stugorna kring Kyrkviken är markvegetationen kraftig, knähögt och består av olika typer av ris. Mycket en.

Bild 12. Från BF-området på västra sidan mot öster.

4 OMRÅDET KRING KYRKVIKEN

4.1 BESKRIVNING

Området kring Kyrkviken är relativt öppet i motsats till den täta gamla skog som omger området.

Det finns berg i dagen och områden med klappersten. Kring vissa stugor finns även planterade blommor.

Udden öster om Kyrkviken har lite gammal skog i mitten.

Vegetationen på de ej skogsklädda områdena utgörs av gräs, ljung, enris och blåbärsris samt kråkbär. Det finns dungar av träd med en blandning av gran, tall och björk och lite rönn.

Enligt Fornsök finns några lämningar i området. En del av udden är markerad som övrig kulturhistorisk lämning, möjlig fornlämning angett som fiskeläge. Det finns även ett antal punkter utmärkta som fornlämningar.

Antalet små byggnader inom området verkar ha ökat och omfattar inte bara huvudbyggnad och sjöbod. Det kan strida mot gällande detaljplan. Det finns tomter där flera små stugor trängs.

För bebyggelsen kan två karaktärsområden urskiljas. Fiskelägeskaraktären som finns inom Bf-områdena och mer allmän fritidshuskaraktär inom BF.

Karaktären av fiskeläge är tydligast inom Bf-området väster om Kyrkviken. Inom området har några komplementbyggnader förutom sjöbod och dass tillkommit. Bebyggelsen är i några fall avvikande från gällande detaljplan. Området är glesare men några stugor står tätare än detaljplanens rekommenderade 9 meter.

Bf-området öster om viken har även den en fiskelägeskaraktär men är betydligt tätare och det finns betydligt fler komplementbyggnader förutom sjöbod och dass. Även här finns byggnader som avviker från detaljplanen och många stugor står närmare varandra än 9 meter.

Inom BF-områdena är variationen stor både vad gäller utbredning, täthet och antalet komplementbyggnader. I anslutning till BF-områdena finns också stugor som ligger utanför detaljplanens områden avsatta för bebyggelse.

4.2 VÄRDE

Enligt Riksintressebeskrivningen består värdena på Småskär kring området vid Kyrkviken av fornlämningar. Det är den kallmurade inhägnaden som enligt traditionen fungerat som tingsplats, labyrinter samt fundament efter sjömärken nära kapellet.

Fiskelägets struktur, det öppna utrymmet mellan stugorna och raden av bodar som bildar ett gemensamt rum utgör också värden liksom det öppna landskapsrummet mellan fiskeläget och kapellet. Även den skyddade naturhamnen som står i skarp kontrast till inseglingsledens öppna vatten utgör ett värde.

Fiskelägets struktur beskrivs med bebyggelsen som formar sig kring den hästskoformade Kyrkviken och uddens nordöstra sida, med låga små stugor innanför en rad av sjöbodar i strandlinjen.

Även sjöbodarnas tydliga koppling till respektive stuga anges som värde i Riksintressebeskrivningen.

Funktionen som fiskeläge representerar fiskets betydelse för städernas borgerskap och visar hur kustbefolkningen nyttjat havets resurser från medeltid till modern tid.

Det varierande skärgårdslandskapet har ett miljöskapande värde som skulle försvinna om det växte igen.

Bebyggelsens orientering kring stränderna har ett pedagogiskt värde för förståelsen av begreppet fiskeläge och öns tidiga användning.

Det finns även ett traditionsvärde då fiskelägen har en lång historia som dock börjar luckras upp med en mer omfattande utökning av att funktionsbyggnader blir mer fritidsboende än nyttoboende.

4.3 TÅLIGHET

För att bevara karaktären av glest fiskläge inom Bf-områdena tål området endast mindre komplementbyggnader mellan bostadsstugorna och sjöbodarna.

Inom BF-områdena finns redan många små byggnader på samma "tomt" så inte heller här tål området kompletteringar.

Området kan tåla lättare rövning då vegetationen troligen blivit kraftigare på grund av ändrat klimat och mindre nyttjande av marken. Västra sidan av Kyrkviken kan tåla någon stuga till med fiskelägeskaraktär mellan de två områdena.

För att bevara den glesa karaktären med grupper av bebyggelse tål området mellan stugorna och kapellet ingen ny bebyggelse.

Bild 13. Udden. Området mellan bebyggelsområdena. Från öster mot väster.

4.4 UTLÅTANDE

Enligt skriften Norrbottens synliga historia 1992 bör markingrepp undvikas.

Enstaka nya stugtomter kan tillåtas i det utredda området. Dock inte inom eller i anslutning till de nuvarande Bf-områdena utan på västra sidan om Kyrkviken norr om Bf och på uddens östra sida mellan de båda BF områdena.

Byggrätter bör inte vara större än nuvarande för bostadsdelen och placeringarna bör styras mer i en eventuell ny plan. Istället för större byggrätt per stuga kan antalet byggnader per "tomt" regleras.

För att bevara karaktären bör riktlinjerna i framtida eventuell ny detaljplan avseende yta och höjd hållas likvärdig dagens inom Bf områdena. Riktlinjer avseende komplementbyggnader bör införas så att de inte blir för stora och för många.

Bild 14. Från uddens östra kant mot väster och Kyrkviken.

5 BYGGNADERNA

5.1 BESKRIVNING

Stugorna kring Kyrkviken och de på östra sidan om udden är av lite olika standard och med olika utformning. De varierar från enkla stugor med endast bro vid entrén och med små uthus och/eller sjöbod till stugor med flera uthus och stora trädäck.

För att skilja och placera byggnaderna i de olika områdena används i texten detaljplanens områdesbeteckningar Bf och BF.

Enligt skriften Norrbottens Synliga historia ska det finnas en fotodokumentation från 1979.

5.1.1 Bf-OMRÅDET VÄSTER OM VIKEN

Stugorna har karaktär av fiskestugor. Det är små rödmålade stugor med sadeltak som har olika täckning. Det finns spåntäckning, papptäckning och plåttak. De flesta har endast en liten bro vid entrén medan andra försetts med trädäck på marken.

De flesta av stugorna har en utbredning som ryms eller tangerar inom detaljplanebestämmelserna för yta och höjd och har endast dass och sjöbod som komplement till huvudbyggnaden. Några stugor är större. Men inget som påtagligt påverkar karaktären av fiskeläge.

Sjöbodarna är större än stugorna och byggda på klassiskt vis med träpanel och ett sadeltak som täcker både en del med väggar och en öppen del. De är i de flesta fall omålade eller har bortnött färg. Taken är täckta med spån, papp eller plåt.

Majoriteten av byggnaderna har funnits på plats före detaljplanen upprättades. Detta framgår av flygfoto från 1960. Därefter har en sjöbod och några komplementbyggnader tillkommit.

Det finns några stugor som har mer eller mindre underhållsbehov och en sjöbod har rasat ihop.

5.1.2 BF-OMRÅDET VÄSTER OM VIKEN

Här finns endast tre stugor med lite olika karaktär. De har alla fasad av rödmålade panel och sadeltak täckta med papp eller plåt. De ser olika ut och har både olika standard och storlek. Två av stugorna har flera komplementbyggnader.

Åtminstone en av stugorna är större än vad detaljplanebestämmelserna medger. Den är ungefär samtida med planen då den finns med på flygfoton från 1975 men inte 1960. Stugan avviker både i storlek och höjd.

En av stugorna och alla komplementbyggnader kan vara uppförda efter att planen antagits. De finns inte med på de tillgängliga äldre flygfotona.

Planen medger komplementbyggnader till en yta av 15 m² men två av stugplatserna har flera komplementbyggnader där vissa är större som enskilda byggnader och totalt överskrider uthusen de stipulerade 15 m².

En av de äldre stugorna och dess komplementbyggnader ligger utanför planområdet. Men inom BF-området torde finnas plats för ytterligare en stugplats bakom stuga 19. (Jmfr Bild 2.).

5.1.3 Bf-OMRÅDENA ÖSTER OM VIKEN

Det finns två Bf-områden öster om viken. Det ena ligger mot Kyrkviken och det andra, längst i norr, omfattar i princip bara en stuga (Jmfr Bild 5.).

Även de här stugorna har karaktär av fiskestugor. Det är stugor med rödmålade panel med sadeltak med papp- eller plåttäckning. De flesta har endast en liten bro vid entrén medan andra försetts med trädäck.

Inom dessa områden har de flesta av stugorna en utbredning som är något större än eller just tangerar detaljplanebestämmelserna för yta medan höjden i de flesta fall troligen ryms inom eller tangerar den angivna bygghöjden. Några stugor påverkar karaktären av äldre fiskeläge. Höjden är inte mätt utan endast uppskattad utifrån dörrar och sockelhöjd.

Inom området mot Kyrkviken finns klassiska sjöbodar men även ett stort antal andra komplementbyggnader. Vissa är svårtolkade vad gäller utformningen och kan tolkas som bostad då de har stora fönster. I det norra Bf-området med en stuga finns ingen komplementbyggnad. Även komplementbyggnaderna har, med något undantag, panelklädda fasader och sadeltak med papp eller plåt.

Vid jämförelse mellan flygfoton från 1975 och idag har en hel del byggnader tillkommit i detta område. Både stugor och komplementbyggnader.

Det finns även stugor som är tillbyggda och till synes har vind.

Norr om det lilla Bf-området ligger också en stuga med fiskestugskaraktär som avviker både genom utbredning och placering. Vid stugan finns en komplementbyggnad. På de äldre flygfotona är det svårt att avgöra om stugan

finns. Den är också svårbedömd till ålder då den antingen är relativt ny eller nyligen rustad.

Inom området vid Kyrkviken har någon stuga underhållsbehov.

5.1.4 BF-OMRÅDENA ÖSTER OM VIKEN

Det finns två BF-områden på östra sidan udden.

Huvudbyggnaderna har lite olika karaktär men alla har fasad av rödmålad panel och sadeltak täckta med betong- eller tegelpannor, papp eller plåt. De ser lite olika ut och har både olika standard och storlek. Flera av stugorna har flera komplementbyggnader. Inom områdena finns också fler trädäck och spång samt flera byggnader tätt ihop än i de övriga områdena. Även mer pynt och planteringar förekommer.

De flesta stugorna är större än vad detaljplanebestämmelserna medger men många har tillkommit just före eller efter detaljplanen antagits då de inte finns med på flygfoton från 1975. Huvudbyggnaderna ligger alla inom detaljplaneområdet men flera komplementbyggnader ligger utanför.

Planen medger komplementbyggnader till en yta av 15 m² men flera av stugorna har flera komplementbyggnader där vissa är större och totalt överskrider uthusen tillsammans de stipulerade 15 m² per huvudbyggnad.

5.2 VÄRDE

De ingående enskilda byggnaderna inom Bf områdena har ett kulturhistoriskt egenvärde som byggnader och har ett högt värde som delar i helheten i miljön. Värdet består i placeringarna i rad och en bit från stranden och utformning som fiskestuga med traditionella former och material.

Det finns även stugor inom BF-områdena som har ett kulturhistoriskt egenvärde som byggnader och har ett högt värde som delar i helheten i miljön. Även fast de många komplementbyggnaderna ibland gör de karaktäristiska byggnaderna svårlästa. Stugornas värde är dess utformning som traditionell rödfärgad fiskestuga och i sammanhang med övriga stugor.

Inom Bf-områdena har byggnaderna ett byggnadshistoriskt värde genom sin utformning som små enkla stugor.

I det västra Bf-området finns den gleshet och enkelhet kvar som karaktäriserar fiskeläge och det ger byggnaderna där ett arkitektoniskt och miljöskapande värde som en del i miljön.

Stugor har i Sverige ett samhällshistoriskt och socialhistoriskt värde som fenomen från traditioner med sommarboende i form av fåbodar, fiskelägen och sommarnöjen och senare även fritidsboende i sportstugor. Det ger också ett traditionsvärde.

För många har troligtvis stugorna ett personhistoriskt och identitetsvärde om den funnits i släkten flera generationer.

Inom BF-områdena har de enskilda stugorna olika grad av värde. Endel har fiskelägesutformning medan andra är "vanliga" sommarstugor med mera samhällshistoriskt och socialhistoriskt värde som fenomen och ett miljöskapande värde som del i helheten.

5.3 TÅLIGHET

Området kan utan att förlora sina kulturmiljövärden och karaktär tåla vissa förändringar.

Huvudbyggnaderna tål inte att byggas ut eller höjas för då försvinner fiskelägeskaraktären som betecknar Norrbottnisk skärgårdsmiljö.

Området kan tåla tillskott av någon enstaka stugtomt. T ex mellan de båda BF-områdena i öster och inom det östra Bf-området norr om befintliga stugor.

Tålighet för tillskott av komplementbyggnader kan vara placering mellan stuga och sjöbod inom det västra Bf-området. De måste dock hållas ner i utbredning och höjd för att inte bli större än stugorna. Även antalet borde regleras.

Inom övriga områden finns redan väldigt mycket komplementbyggnader och de tåligheten mot fler är låg. På vissa stugplatser som inte har mer än en komplementbyggnad kan ytterligare något mindre uthus tillåtas.

I Bygga på småskär står att enskilda bastur bör undvikas men kan tillåtas om några stugägare går samman. Bastur utgör komplementbyggnad och då bör riktlinjen i skriften följas.

Stugorna inom Bf-områden tål inte uteplatser med stora trädäck och räcken för då mister de och området sin enkla fiskelägeskaraktär.

Bebyggelsen tål inte heller en alltför förändrad färgsättning. Fasadkulörer bör hålla sig till rött men även brunt kan accepteras.

5.4 UTLÅTANDE

Enligt Norrbottens synliga historia 1992 bör en utförlig byggnadsinventering utföras. Där står också att byggnaderna bör underhållas med traditionella metoder och att förändringar bör ske varsamt och ny bebyggelse ta hänsyn till den lokala byggnadstraditionen vad gäller material, färgsättning och proportioner. Enligt rapporten bör också en reviderad detaljplan som tillgodoser kulturmiljövårdens intressen upprättas.

Då avvikelser finns inom alla områden kring Kyrkviken borde en ordentlig inventering utföras för att få en fullständig bild av bebyggelsen och avvikelsernas art.

Nuvarande detaljplan har en låg byggnadshöjd som, för nya stugor, kan bli svårt att hålla om lite mer isolering i tak samt avstånd till mark med tjockt bjälklag krävs.

I en eventuellt ny detaljplan bör bestämmelser finnas med angående utformning, material och underhåll.

Bild 15. En av fiskelägets karaktäristiska stugor som står lite längre bort från stranden med skogen som fond.

Bild 16. Bf-området på västra sidan av viken. Jämförelse mot flygbild från 1975. Gröna prickar visar på byggnader som inte finns på flygfotot. Gula prickar visar på byggnader som inte går att tolka på flygfotot men som inte verkar ha funnits då det togs.

Bild 17. Karaktäristiska huvudbyggnader på västra sidan viken mot norr.

Bild 18. Karaktäristisk sjöbod på västra sidan viken.

Bild 19. På den västra sidan viken har inte så många byggnader tillkommit mellan huvudbyggnaderna och sjöbodarna inom Bf-området.

Bild 21. Från västra sidan viken inom Bf-området mot den östra sidan.

Bild 20. Sjöbodar på rad på den västra sidan viken inom Bf-området.

Bild 22. En av de äldre stugorna på västra sidan inom Bf-området. Denna stuga är lite större än andra och står i skogsbrynet.

Bild 23. Mellan två huvudbyggnader ner mot viken.

Bild 25. En huvudbyggnad som har många av de karaktäristiska kännetecknen för en fiskestuga.

Bild 24. Traditionella sjöbodar med spåntak på rad på västra sidan viken.

Bild 26. En huvudbyggnad som har många av de karaktäristiska kännetecknen för en fiskestuga med komplementbyggnad som är nästan lika stor.

Bild 27. BF-området på västra sidan av viken. Jämförelse mot flygbild från 1975. Gröna prickar visar på byggnader som inte finns på flygfotot. På flygfoto från 1960 finns endast huvudbyggnaden i den övre gruppen..

Bild 28. Huvudbyggnaden mitt på flygfotot Bild 23.

Bild 29. Flera små byggnader i gruppen längst i norr på flygfotot Bild 23.

Bild 30. Bf-området på östra sidan av viken. Jämförelse mot flygbild från 1975. Gröna prickar visar på byggnader som inte finns på flygfotot. Gula prickar visar på byggnader som inte går att tolka på flygfotot men som inte verkar ha funnits då det togs.. Byggnaderna vid den gula cirkeln var svårtolkade på det gamla flygfotot.

Bild 31. Huvudbyggnad inom Bf-området på östra sidan viken som är tillbyggt och har vind vilket medför att stugan blir dominant i området. Den verkar dock vara äldre än detaljplanen

Bild 32. Huvudbyggnad inom Bf-området på östra sidan viken som är målad med akryaltfärg och i behov av åtgärder. Den verkar också vara äldre än detaljplanen.

Bild 33. Inom det östra Bf-området finns många komplementbyggnader. Området har inte samma tydliga karaktär som det västra.

Bild 35. Rad av huvudbyggnader inom det östra Bf-området. Mot norr.

Bild 34. Karaktäristisk sjöbod på östra sidan viken.

Bild 36. En huvudbyggnad med entrén på gaveln och flera komplementbyggnader.

Bild 37. BF-området på östra sidan av udden. Jämförelse mot flygbild från 1975. Gröna prickar visar på byggnader som inte finns på flygfotot. Gula prickar visar på byggnader som inte går att tolka på flygfotot men som inte verkar ha funnits då det togs. Prickarnas antal visar att här finns de nyaste stugorna som tillkommit vid samma tid som detaljplanen upprättades eller efteråt.

Bild 38. En byggnad inom det östra BF-området som inte finns med på flygfoto från 1975 men som har fiskelägeskaraktäri förutom det stora trädäcket.

Bild 39. En av de äldre stugorna inom det östra BF-området. Stugan är längre än de andra gamla stugorna.

Bild 40. En av de äldre stugorna inom det östra BF-området med flera komplementbyggnader som bildar ett gårdsrum.

Bild 42. En av de nyare stugorna som har flera komplementbyggnader förbundna med spänger.

Bild 41. Gårdsrummet enligt Bild 40.

Bild 43. En lite äldre stuga som har försetts med veranda.

6 SAMMANFATTNING

I gällande detaljplan finns två typer av områden. Dels Bf-områden med fiskelägeskaraktär och BF-områden som har mer karaktär av stugområde för modernare fritidshus.

De två typerna av områden har både likheter och olikheter i karaktär och användning av stugplatserna. Likheten är att det rör sig om små relativt traditionella huvudbyggnader och olikheten i hur närområdet kring huvudbyggnaderna har nyttjats.

Inom Bf-områdena står huvudbyggnaderna som tydliga solitärer med komplementbyggnaderna lite mer spridda medan det inom BF-områdena är tätare och huvudbyggnaden och komplementen ibland står väldigt nära varandra.

Bägge områdestyperna och bebyggelsen har kulturmiljövärden av olika slag.

De har också olika tålighet mot förändringar. Gemensamt är att tåligheten mot förtätning och större byggnader är liten.

Gemensamt för de olika områdestyperna är att det finns avvikelser från gällande detaljplans bestämmelser. I vissa fall har inte detaljplanen anpassats till det som redan fanns på platsen då den upprättades.

Gällande detaljplan reglerar inte heller komplementbyggnader på ett entydigt sätt utan senare tids förändringar i PBL har påverkat byggandet.

7 SLUTSATS

Ny detaljplan bör upprättas och gällande bestämmelser ses över.

Inom området finns dels avvikelser gentemot gällande detaljplan och dels saknas bestämmelser som reglerar hur de värden som finns i området ska förvaltas och underhållas. Det finns också önskemål från stugägare om att komplettera i området.

En plan bör innehålla bestämmelser som gör det möjligt att bibehålla de definierade värden som finns och reglera ny bebyggelse för att bibehålla områdets karaktär som fiskeläge.

Bestämmelserna i en ny detaljplan bör anpassas till befintliga förhållanden beträffande storlek och höjd, innehålla skyddsbestämmelser för utformning och underhåll av befintlig bebyggelse och eventuell ny, reglera förekomsten

av komplementbyggnader och, för att undvika att bygglovbefriade åtgärder genomförs, införa utökad bygglovsplikt.

KÄLLOR

Norrbottens synliga historia. Norrbottens Kulturmiljöprogram. Länsstyrelsen i Norrbottens län 1992.

Gällande detaljplan 1976 - karta och beskrivning.

Kulturmiljöprogram 2010-2020 Länsstyrelsen i Norrbottens län.

Informationsskyltar på ön

Ett arrendeavtal

Skriften "Bygga på Småskär". Luleå kommun 1980.

Riksintressebeskrivning BD49

Luleå kommuns översiktsplan - Vision Luleå 2040.

Lantmäteriets karttjänst "Min karta".

Tyréns AB, 118 86 Stockholm, www.tyrens.se